

УДК 37.091.12 : 37.013.42

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/29.209585>**Наталія САВЧЕНКО,***orcid.org/0000-0003-0420-3289**доктор педагогічних наук, професор,**професор кафедри педагогіки та менеджменту освіти**Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка**(Кропивницький, Україна) nataliy-savchenko@yandex.ua***Микола ДУБІНКА,***orcid.org/0000-0001-7129-3750**кандидат педагогічних наук, доцент,**доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти**Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка**(Кропивницький, Україна) mdubinka72@gmail.com***Оксана ЗАХАРОВА,***orcid.org/0000-0002-8301-2060**кандидат педагогічних наук,**старший викладач кафедри фізичної і психофізіологічної підготовки**Льотної академії**Національного авіаційного університету**(Кропивницький, Україна) sanusiazakharova@gmail.com*

ПОНЯТТЯ ОСОБИСТІСНОГО САМОРОЗВИТКУ В КОНЦЕПТУАЛЬНОМУ ПОЛІ СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

У статті проаналізовано поняття особистісного саморозвитку в концептуальному полі сучасної педагогічної науки. Визначено, що нині є велика кількість як вітчизняних, так і зарубіжних досліджень, які предметно присвячені питанням саморозвитку особистості. З'ясовано, що основа саморозвитку особистості визначається як самоспостереження і самосприйняття. Визначено технологію саморозвитку особистості. З'ясовано, що саморозвиток особистості виступає як засіб особистісного й професійного самовдосконалення, оскільки сприяє розвитку важливих сфер особистості: емоційної, вольової, мотиваційної, інтелектуальної. Особистісний саморозвиток сприяє утвердженню базових цінностей людини.

Мета статті – проаналізувати поняття особистісного саморозвитку в концептуальному полі сучасної педагогічної науки.

Наукова новизна. Охарактеризовано основу саморозвитку особистості, яка визначається як самоспостереження і самосприйняття. Визначено рівні саморозвитку особистості та механізми саморозвитку. Ними є: низький рівень саморозвитку (ригідність, ідентифікація, проєкція); середній (раціоналізація, прийняття та освоєння соціальних ролей); високий (ізоляція, рефлексія, зміна смислу дії).

Висновки. 1. Охарактеризовано основу саморозвитку особистості, яка визначається як самоспостереження і самосприйняття. 2. Визначено рівні саморозвитку особистості: низький, середній, високий та механізми саморозвитку. Механізмами є: у разі низького рівня саморозвитку ригідність, ідентифікація, проєкція; у разі середнього раціоналізація, прийняття та освоєння соціальних ролей; у разі високого ізоляція, рефлексія, зміна смислу дії. 3. Визначено технологію саморозвитку особистості, що складається з трьох етапів (підготовчого, основного, підсумкового) та передбачає впровадження сукупності форм (консультації, просвітницького тренінгу) та методів (анкетування, співбесіди). 4. Саморозвиток особистості має формуватися вже з перших днів навчання у закладах освіти, тому що під час вивчення навчальних предметів трансформується світогляд, поглиблюється самопізнання.

***Ключові слова:** саморозвиток особистості, самовдосконалення, самосприйняття, рівні саморозвитку, технологія саморозвитку.*

Nataliia SAVCHENKO,*orcid.org/0000-0003-0420-3289**Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,**Professor at the Department of Pedagogy and Educational Management**of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University**(Kropyvnytskyi, Ukraine) nataliy-savchenko@yandex.ua*

Mykola DUBINKA,

orcid.org/0000-0001-7129-3750

*Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor;
Associate Professor at the Department of Pedagogy and Management of Education
of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University
(Kropyvnytskyi, Ukraine) mdubinka72@gmail.com*

Oksana ZAKHAROVA,

orcid.org/0000-0002-8301-2060

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Lecturer of the Department of Physical and Psychophysiological Training
of Flight Academy
of the National Aviation University
(Kropyvnytskyi, Ukraine) sanusiazakharova@gmail.com*

THE CONCEPT OF PERSONAL SELF-DEVELOPMENT IN THE CONCEPTUAL FIELD OF MODERN PEDAGOGICAL SCIENCE

The article analyzes the concept of personal self-development in the conceptual field of modern pedagogical science. It is determined that today there is a large number of both domestic and foreign studies, which are subject to issues of personal self-development. It has been found that the basis of personal self-development is defined as self-observation and self-perception. The technology of personal self-development is determined. It was found that the self-development of the individual acts as a means of personal and professional self-improvement, as it promotes the development of important areas of personality: emotional, volitional, motivational, intellectual. Personal self-development contributes to the establishment of basic human values.

The purpose of the article is to analyze the concept of personal self-development in the conceptual field of modern pedagogical science.

Scientific novelty. The basis of personal self-development, which is defined as self-observation and self-perception, is characterized. Levels of personal self-development (low, medium, high) and mechanisms of self-development are determined. These are: low level of self-development (rigidity, identification, projection); average (rationalization, acceptance and development of social roles); high (isolation, reflection, change of sense of action).

Conclusions. Summing up, we must state: 1. The basis of self-development of personality, which is defined as self-observation and self-perception, is described. 2. The levels of personal self-development are determined: low, medium, high; and mechanisms of self-development. The mechanisms are: at a low level of self-development (rigidity, identification, projection); on average (rationalization, acceptance and development of social roles); at high (isolation, reflection, change of sense of action). 3. The technology of personal self-development is defined, which consists of three stages (preparatory, basic, final) and provides for the introduction of a set of forms (consultation, educational training) and methods (questionnaire, interview). 4. Self-development of the individual should be formed from the first days of study in educational institutions, because the study of subjects transforms the worldview, deepens self-knowledge.

Key words: *self-development of personality, self-improvement, self-perception, levels of self-development, technology of self-development.*

Постановка проблеми. Стратегічним напрямом входження української системи вищої освіти у загальноєвропейський освітній простір вважається покращення освітніх технологій і методик. Особливо потрібно орієнтувати заклади вищої освіти України на всебічний розвиток особистості. Саморозвиток особистості в наш час потрібен майбутнім фахівцям різних напрямів професійної підготовки для вироблення в майбутній професійній діяльності чіткої життєвої позиції та можливості вироблення у себе системних компонентів саморегуляції. Саморозвиток особистості виступає як засіб як особистісного, так і професійного самовдосконалення, оскільки сприяє розвитку важливих сфер особистості: емоційної, вольової, мотиваційної, інтелектуальної. Особис-

тисний саморозвиток сприяє утвердженню базових цінностей людини. На жаль, ця актуальна проблема не досить досліджується в роботах сучасних вітчизняних учених. Також маємо зазначити, що нині відсутня сучасна вітчизняна методика особистісного саморозвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі є значна кількість визначень саморозвитку, узагальнюючи які можна сформулювати, що «саморозвиток – це самостійний поетапний процес побудови людиною власної особистості, набуття, утвердження та актуалізація якостей та характеристик, яких раніше не було» (Поліщук, 2016: 65). Саморозвиток розглядається як: саморух (Г. Костюк), діяльність, внутрішня активність (М. Боришевський, Н. Гаркавенко, С. Рубінштейн),

потреба (Ю. Прудковських, Н. Тимошенко), педагогічна рефлексія (Р. Тур), здатність, характеристика (С. Грищенко,), механізм, технології (Д. Кузьменко), взаємозв'язок із самовихованням (О. Главацька). Зарубіжний дослідник Д. Узнадзе визначив психологічну основу процесів, що лежать в основі саморозвитку.

Мета статті – проаналізувати поняття «особистісний саморозвиток» у концептуальному полі сучасної педагогічної науки.

Для реалізації мети нашого дослідження використано такі теоретичні й емпіричні методи: теоретичний аналіз, порівняння та зіставлення – для визначення стану розкриття проблеми дослідження у сучасній педагогічній науковій літературі, вивчення словників, енциклопедій, авторефератів, дисертацій, інтернет-ресурсів, досвіду роботи науково-педагогічних працівників вищої школи України – діагностування (опитування – анкетування, бесіда; спостереження – педагогічне спостереження, самоспостереження; тестування).

Наукова новизна. Охарактеризовано основу саморозвитку особистості, яка визначається як самоспостереження і самосприйняття. Визначено рівні саморозвитку особистості: низький, середній, високий та механізми саморозвитку. Ними є: у разі низького рівня саморозвитку ригідність, ідентифікація, проєкція; у разі середнього рівня саморозвитку раціоналізація, прийняття та освоєння соціальних ролей; у разі високого рівня саморозвитку ізоляція, рефлексія, зміна смислу дії.

Стаття доповнила методологію та інструментарій подальших емпіричних досліджень деяких аспектів саморозвитку особистості.

Виклад основного матеріалу. Сучасна педагогічна наука як в Україні, так і в зарубіжних країнах усе більше уваги приділяє саморозвитку особистості та професійному саморозвитку. Проблема саморозвитку особистості, на думку вітчизняних та зарубіжних науковців, дає змогу особистості обрати свій життєвий шлях, етичні норми, майбутню професію. «Психологічна готовність до саморозвитку виступає інтеграційною характеристикою особистості, яка базується на здібності до самопізнання, самореалізації, самоідентифікації й припускає можливість побудови системи індивідуальних взаємодій зі світом та індивідуальним розвитком» (Грищенко, 2019: 6).

У вітчизняній педагогіці більшість науковців стверджують, що саморозвиток є головним завданням як самоосвіти, самореалізації, так і самовдосконалення особистості.

У нашому дослідженні спираємося на таке визначення ключового поняття статті: «Самороз-

виток – це усвідомлений і керований особистістю процес, у результаті якого відбувається удосконалення фізичних, розумових і моральних потенцій людини, розгортання її індивідуальності. Важливою умовою, первинною сходинкою саморозвитку особистості є внутрішня потреба у його здійсненні та самопізнання себе» (osvita.ua, 2012).

Маємо погодитися з твердженням вітчизняної вченої О. Главацької, що «жодна велика людина не стала б великою без навчання і виховання, але вирішальну роль у її формуванні відіграло самовиховання. Історія самовиховання свідчить, що на початку життєвого шляху кожного з великих і мудрих корифеїв було усвідомлення мотивів, за ним – вироблення програми свого саморозвитку, суворе слідування їй, жорсткий самоконтроль, тренування волі і характеру. Тільки так (іншого шляху немає), вважала людина, можна зробити певні кроки до успіху в житті» (Главацька, 2008: 41).

Констатуємо, що процес саморозвитку особистості є об'єктом вивчення філософів, соціологів, психологів, педагогів, що доводить необхідність його більш глибокого вивчення. Наукові засади для розуміння співвідношення саморозвитку, виховання і самовиховання закладені сучасною педагогікою як в Україні, так і в зарубіжних країнах. Саморозвиток особистості визначається вихованням та самовихованням. Для нашої статті необхідно розглянути підґрунтя саморозвитку особистості. Як стверджує Д. Узнадзе, підґрунтя саморозвитку може бути як біологічним, так і соціальним (Узнадзе, 2004: 34). Також науковець доводив, що саморозвиток особистості залежить від духовного складника особистості, її цінностей. Він вважав, що основою саморозвитку є самоспостереження як складний акт, що відбувається та спрямовується на вивчення намірів особистості за складеним планом (Узнадзе, 2004: 33).

Важливою для нашого дослідження є наукова робота І. Беха. Вчений розглядав саморозвиток у взаємозв'язку із самореалізацією та визначав його як «самозміну суб'єкта у напрямі свого Я-ідеального, яке виникає під впливом зовнішніх і внутрішніх причин» (Бех, 2009). Також І. Бех вважав, що без механізмів самосприйняття саморозвиток не відбувається. На його думку, «безумовне позитивне ставлення суб'єкта до власних особистісних надбань незалежно від їхньої оцінки оточуючими людьми» (Бех, 2009). Доводив, що самопрогнозування – важливий етап, який приводить до саморозвитку. Також у своїй науковій праці «Психологічні джерела виховної майстерності» (2009) констатував, що «механізм, за допомогою якого особистість визначає можливості свого

розвитку, виокремлює вимоги, на які необхідно орієнтуватися» (Бех, 2009).

Розглянемо взаємозв'язок саморозвитку та самовиховання особистості. Як вітчизняні вчені (Главацька, 2008: 34), так і зарубіжні (Додонов, 1981: 134) констатують, що вони «спираються на індивідуальні особливості людини, її нахили та потреби. Завдяки цьому людині вдається виявити для самої себе домінуючі задатки, які у майбутньому можуть суттєво визначити весь її життєвий шлях, забезпечити розвиток фізичних, інтелектуальних і моральних якостей».

Для нашого дослідження важливо відзначити, що науковець А. Кочетов зазначав, що «принцип максимальної ефективності саморозвитку особистості полягає у прагненні людини (усвідомленому й інстинктивному) якнайшвидше розвинути всі ті якості, сили і здібності, які в ній уже виявились...» (Кочетов, 1995: 48).

Як зазначають сучасні вітчизняні та зарубіжні дослідники, в основі саморозвитку особистості мають лежати процеси й механізми індивідуального розвитку. Одним з таких механізмів є «самоприйняття – безумовне позитивне ставлення суб'єкта до власних особистісних надбань, незалежно від їх оцінки оточуючими людьми» (Саморозвиток, 2020).

Близьких поглядів дотримуються сучасні українські вчені. Зокрема, вони стверджують, що людина може досягти моральної досконалості шляхом формування таких цінних якостей, як самопізнання, самоконтроль, самоприйняття, здатність до розумного самообмеження, самодисципліни (Главацька, 2008: 43).

Зазначимо, що негативне сприйняття себе ускладнює узагальнення самооцінки та оцінки суспільства загалом. Ще Г. Гегель наголошував: «Такі особистості не створені природою, а самостійно зробили себе тими, якими вони були; вони стали тими, якими хотіли бути, і залишились вірними цьому своєму прагненню до кінця життя».

Наступним механізмом саморозвитку особистості дослідники вважають самопрогнозування. Це «механізм, за допомогою якого особистість визначає можливості свого розвитку, виокремлює вимоги, на які необхідно орієнтуватися» (Саморозвиток, 2020).

Маємо констатувати, що процес саморозвитку особистості триває все життя. Визначимо основні етапи саморозвитку особистості. На першому етапі відбувається самоспостереження і обов'язкова самооцінка, а також усвідомлення необхідності регулярної роботи над собою. На другому етапі виявляються мотиви, які виника-

ють під час самоспостереження та потребують подальшого вдосконалення особистості. На третьому етапі, як правило, треба зробити програму саморозвитку, яка б дала змогу домогтися успіхів у подальшому житті. Четвертий етап – оцінювальний. Він має підбити підсумки всього процесу саморозвитку особистості.

Саморозвиток особистості відіграє важливу роль у становленні майбутнього фахівця. Сучасна вітчизняна дослідниця Н. Гаркавенко вважає, що в процесі «модернізації вищої освіти особливу значимість отримує проблема професійної підготовки фахівців, конкурентоспроможних ринку праці, компетентних, які вільно володіють своєю професією. Важливим чинником для цих вимог виступає націленість майбутнього фахівця на професійний саморозвиток. Для студента важливе усвідомлення, що стати успішною людиною за умов ринку зможе той, хто має хорошу професійну підготовку, володіє навичками саморозвитку як особистісного, так і професійного; навичками самостійної праці та спілкування, може адаптуватися до нових умов праці, бути мобільним фахівцем. Необхідною умовою реалізації таких нових форм праці є наявність у випускника ЗВО цілісної позитивної «Я-концепції». Повністю погоджуємося з таким твердженням. Отже, саморозвиток особистості відбувається як взаємопов'язаний з освітнім процесом у закладах вищої освіти (Гаркавенко, 2016: 186).

Як стверджує українська дослідниця О. Поліщук, «процес саморозвитку пов'язаний з подоланням труднощів (бар'єрів), які свідомо чи несвідомо сприймаються як перешкоди саморозвитку. Подолати їх людина може самостійно, володіючи достатньою волею та мотивацією, або ж за допомогою інших людей, які візьмуть на себе відповідальність за керування саморозвитком особистості. Найважчими перешкодами саморозвитку є: відсутність відповідальності за власне життя; нерозвиненість здатності до самопізнання; вплив стереотипів та установок; несформованість механізмів саморозвитку; перешкоди, створені іншими людьми» (Поліщук, 2016: 67). На нашу думку, коли особистість обирає саморозвиток як життєвий напрям, вона стикається з великою кількістю перешкод, проте діє в напрямі особистісних змін. «Рушійною силою саморозвитку виступає мимовільне прагнення людини до збереження і розвитку, яке відображене у механізмі урівноваження» (Поліщук, 2016: 68). Як нами вже було зазначено, є декілька етапів саморозвитку особистості які лежать в основі планування саморозвивальної життєдіяльності особистості.

Проблема саморозвитку посідає чільне місце і в дослідженнях учених. Зокрема, великий внесок у розробку теоретичних засад саморозвитку, розуміння його змісту зробили Б. Ананьєв, Л. Виготський, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн. Основна їхня позиція полягала в тому, що саморозвиток не може розглядатись ні у відриві від зовнішнього світу, ні в простому пристосуванні до нього. Він виникає в результаті активної взаємодії із навколишнім середовищем, забезпечуючи новий етап у розвитку особистості.

У наукових дослідженнях наголошується на нерозривному зв'язку змістової характеристики рівнів організації саморозвитку особистості та змістової характеристики рівнів становлення суб'єкта саморозвитку. Більшість науковців стверджують, що феномен саморозвитку відрізняється багатоаспектністю і багатоплановістю. Важливим, на нашу думку, є дослідження С. Кузікової, яка виокремила чотири рівні організації саморозвитку. Ці рівні розкривають адаптивно-зарядний (ситуативний) і мотиваційно-смісловий (прогресивний) аспекти саморозвитку особистості: автен-

тично-творчий, трансгресивний рівень (високий); особистісно-рефлексивний рівень (середньо-високий); індивідуально-конструктивний рівень (середній); індивідуально-регулятивний рівень (низький) (Кузікова, 2012: 138).

А отже, виникла потреба виділити рівневу характеристику механізмів саморозвитку особистості. Для нашого дослідження більш актуальна характеристика рівнів саморозвитку особистості, на яку спирається в своїх дослідженнях вітчизняний науковець Д. Кузьменко. На основі його досліджень (Кузьменко, 2019: 108) можна виділити конкретні механізми саморозвитку особистості залежно від рівня: низького, середнього, високого (табл. 1).

Також важливою, на нашу думку, є й теоретична модель саморозвитку особистості (С. Кузікова). У цій моделі саморозвитку особистості дослідниця визначила структурні складники: «потенціал саморозвитку особистості (психологічний зміст актуального і найближчого розвитку), психологічні ресурси саморозвитку (потреба, умови і механізми його здійснення), мотива-

Таблиця 1

Рівнева характеристика механізмів саморозвитку особистості

Рівні саморозвитку	Основні механізми
Низький рівень – особистість пристосовується до обставин і стосунків; її діяльність пасивна, має не обов'язковий характер; саморозвиток проявляється як реакції на подразники середовища; відсутні усвідомленість життєвих перспектив, самокритичність, принциповість, вимогливість до себе; практичний досвід та знання теорії саморозвитку не формуються в усвідомлену систему.	<i>Проекція</i> – приписування іншим людям своїх психічних якостей, витіснених почуттів. <i>Ригідність</i> – «негнучкість» системи саморозвитку, яка запобігає усвідомленню небажаних змістів, однак заважає вчасно змінювати мету і способи її досягнення відповідно до вимог реальної ситуації. <i>Ідентифікація</i> – процес присвоєння установок і поглядів інших, сильних в очах особистості людей, завдяки чому вона менше відчуває безпорадність, зумовлює зниження тривоги.
Середній рівень – самостійна поведінка особистості чергується з несвідомим чи усвідомленим пристосуванням до оточення; наявне зацікавлене ставлення до процесу і результатів будь-якої діяльності; особистість періодично демонструє самовладання, здійснює усвідомлений перегляд системи мотивації, самоаналіз, узагальнення знань та досвіду в єдину теоретичну систему; її оцінка власних саморозвиткових умінь та знань неадекватна – завищена чи занижена.	<i>Прийняття та освоєння соціальних ролей</i> – саморозвиток ґрунтується на прийнятті того місця в соціумі, яке виділяється особистості іншими. <i>Механізм спонтанної активності</i> – пошук необхідних умов для прояву вже наявної активності, що забезпечується мотивацією. <i>Раціоналізація</i> – пошук розумного виправдання своїх невдач або зменшення суб'єктивної значущості недосягнутої мети, що дає змогу знаходити за допомогою інтелектуальних операцій докази самовиправдання або дискредитації зовнішньої ситуації.
Високий рівень – особистість сама організовує свою діяльність, відповідально ставиться до її результатів, добросовісно виконує свої обов'язки; вона керується власними цілями та мотивами, сама визначає та змінює особисті установки й цінності, незалежна у судженнях та вчинках; теоретична свідомість і мислення особистості формуються на основі наявних знань і досвіду, окрема ситуація вирішується нею у контексті будь-якого процесу.	<i>Ізоляція</i> – відділення афективних та усвідомлених дій і реакцій. <i>Рефлексія</i> – усвідомлення особистістю своїх дій і встановлення зворотного зв'язку між її зовнішнім і внутрішнім світом. <i>Зміна смислу дії (або створення додаткового смислу)</i> – механізм, що формується у спільній діяльності і визначається не тільки мотивами конкретної людини, а й соціальною взаємодією декількох особистостей.

Модифіковано за Д. Кузьменко (Кузьменко, 2019: 108)

ційно-вольові регулятори саморозвитку, які забезпечують переростання особистості в суб'єкта власних змін (мотиви, цілі, засоби і готовність до саморозвитку)». Необхідно також констатувати, що суб'єкти саморозвитку мають закономірності, утворені стійкими причинно-наслідковими зв'язками між зовнішніми та внутрішніми умовами. «Їх урахування сприятиме активізації становлення особистості як суб'єкта саморозвитку» (Кузікова, 2012: 142). Отже, саморозвиток є здатністю людини ставати і бути справжнім суб'єктом свого життя і здійснюється у процесі життєдіяльності людини, у процесі прояву активності. Зазначимо, що О. Поліщук визначає «психологічні ресурси саморозвитку (структурні складники цілісної системи особистісного саморозвитку): потребу в саморозвитку як його джерела і детермінант; умови, які забезпечать його успішність; механізми як функціональні засоби й умови його здійснення. Потреба (потенціал) у саморозвитку визначається актуалізованістю характеристик саморозвитку (самоактивність, життєдіяльність, рівень розвитку самосвідомості). Вона забезпечується базовим рівнем особистісного саморозвитку (зона актуального розвитку), а також насиченістю життя особистості (зона найближчого розвитку) і виникає у разі зміни змістової структури індивідуальної свідомості та трансформації смислових утворень» (Поліщук, 2016: 75).

У розвиток теорії і практики саморозвитку особистості важливий внесок зробила представниця вітчизняної науки С. Кузікова. Дослідниця вважала, що «психологічними умовами, що забезпечують успішність саморозвитку, є: зріле Я особистості (що має такі характеристики, як автономність, самоідентичність, інтернальність), відкритість, толерантність до нового, наявність усвідомленої мети самоздійснення як орієнтира саморозвитку (самовизначення) та активної життєвої стратегії. Механізмами як функціональними засобами саморозвитку виступають рефлексія, саморегуляція та зворотний зв'язок. Вони підтримують, забезпечують механізми-умови саморозвитку особистості – інтеріоризацію, ідентифікацію, екстеріоризацію». Проте ми не погоджуємося з нею, що «рефлексія є і механізмом-засобом, і механізмом-умовою як усвідомленого та керованого процесу саморозвитку особистості». Вважаємо, що рефлексія в процесі саморозвитку є тільки механізмом-засобом. Проте не є необхідною умовою в процесі саморозвитку особистості (Кузікова, 2012: 157).

Маємо звернути увагу вітчизняних науковців на дослідження сучасних українських учених

Н. Тимошенко, Д. Кузьменко. Зокрема, велику увагу ними приділено вивченню ознак технології професійного саморозвитку особистості. Вчені виокремили обов'язкові компоненти технології: «мета (бажаний стан об'єкта, на досягнення якого спрямовується діяльність); завдання (дії, які належить здійснити для досягнення мети), а також алгоритм як система послідовних дій (вважали, що це найбільш характерна ознака технології)». Ними з'ясовано процедури та поетапність їх виконання. Зазначено, якими завданнями визначаються технології. Довели, що кожен етап передбачає використання декількох методів. Метод – спосіб здійснення діяльності, спрямованої на досягнення конкретних завдань у кожному етапі (він може також бути окремою технологією) (Тимошенко, 2013: 117; Кузьменко, 2019: 67).

Технологія саморозвитку особистості складається з трьох етапів (підготовчого, основного, підсумкового) та передбачає впровадження сукупності форм (консультації, просвітницького тренінгу) та методів (анкетування, співбесіди).

Анкета «Оцінка потреб особистості» передбачає дослідження стану задоволеності особистості знаннями, уміннями та навичками, необхідними для роботи і життєдіяльності. Метод співбесіди дає змогу особистості спільно з колегами розробити індивідуальну програму саморозвитку. Участь у круглому столі «Можливості саморозвитку особистості» забезпечує оцінку інформаційно-методичних потреб особистості на основі детального аналізу особистісних потреб кожної людини. Анкетування, співбесіда та круглий стіл становлять *підготовчий етап* технології, що передбачає підготовку особистості до основного етапу – проходження чотирьох просвітницьких тренінгів (двох загальної тематики та двох спеціалізованої). Зазначені заходи дають змогу опанувати основи саморозвитку; визначити й обрати найбільш прийнятні шляхи саморозвитку; ознайомитися з можливостями використання індивідуальних планів особистісного саморозвитку (Тимошенко, 2013: 116; Кузьменко, 2019: 68).

На *основному етапі* технології саморозвитку особистості необхідно провести тренінг «Саморозвиток особистості». Мета тренінгу – поінформувати людину щодо понять, сутності, складників та особливостей саморозвитку особистості, сформувати навички та визначити шляхи й технологію саморозвитку особистості. Метою другого тренінгу «Методичний супровід процесу саморозвитку особистості» є надання інформації щодо технології реалізації саморозвитку відповідно до потреб особистості.

Тематика двох спеціалізованих тренінгів визначається під час проведення круглого столу «Можливості саморозвитку особистості» та зумовлена специфікою обраної для вирішення правової проблеми (Тимошенко, 2013: 116; Кузьменко, 2019: 68).

Підсумковий етап технології дає змогу здійснити оцінку результатів її впровадження шляхом проведення круглого столу, анкетування, співбесіди, визначення досягнень учасників. Формами презентації є: захист графічного проєкту, фотозвіт, інсценування. Заключне анкетування та співбесіда слугують підґрунтям для розроблення нових індивідуальних планів саморозвитку особистості. Завершенням формувального етапу експерименту стає моніторинг професійної діяльності людини щодо впровадження технології саморозвитку особистості.

Саморозвиток особистості має формуватися вже з перших днів навчання у закладах освіти. Під час вивчення навчальних предметів трансформується світогляд, поглиблюється самопізнання та гармонізуються стосунки з людьми. У цьому процесі особливе значення має отримання власного досвіду здійснення будь-якої діяльності (під час освіти, в побуті). Формування в особистості умінь та навичок саморозвитку здійснюється за допомогою розвитку механізмів саморозвитку, зокрема рефлексії. Паралельно відбувається засвоєння знань про роль саморозвитку у будь-якій діяльності, елементи саморозвитку трансформуються у невід'ємні особистісні риси (Кузьменко, 2019: 106; Прудковських, Тимошенко, 2014: 221; Тур, 2004: 23).

Отже, як правило, особистість відчуває потребу гармонізувати власну емоційну сферу, скорегувати

деякі стосунки, вдосконалити вміння саморозвитку. Особистість має відчувати потребу вдосконалювати як різні види діяльності, так і стосунки з оточенням, здійснювати саморозвиток та самоформування себе. Іноді особистість пов'язує зі своєю діяльністю погане самопочуття, негативні емоції, невпевненість. Але також має готовність вдосконалювати себе. Отже, особистість усвідомлює потребу удосконалення саморозвитку та сприяє успішності, надійності, продуктивності будь-якого виду своєї діяльності.

Висновки. 1. Охарактеризовано основу саморозвитку особистості, яка визначається як само-спостереження і самосприйняття. 2. Визначено рівні саморозвитку особистості: низький, середній, високий та механізми саморозвитку. Ними є: у разі низького рівня саморозвитку ригідність, ідентифікація, проєкція; у разі середнього рівня саморозвитку раціоналізація, прийняття та освоєння соціальних ролей; у разі високого рівня саморозвитку ізоляція, рефлексія, зміна смислу дії. 3. Визначено технологію саморозвитку особистості, що складається з трьох етапів (підготовчого, основного, підсумкового) та передбачає впровадження сукупності форм (консультації, просвітницького тренінгу) та методів (анкетування, співбесіди). 4. Саморозвиток особистості має формуватися вже з перших днів навчання у закладах освіти, тому що під час вивчення навчальних предметів трансформується світогляд, поглиблюється самопізнання.

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо дослідження професійного саморозвитку студентів ЗВО різних спеціальностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності. Київ : Академвидав, 2009. 248 с.
2. Гаркавенко Н. В. Самовиховання і саморозвиток майбутніх фахівців з вищою освітою. *Психологія саморозвитку особистості* : збірник наукових праць. Чернівці–Київ. 2016. С. 179–192.
3. Главацька О. Л. Основи самовиховання особистості : навчально-методичний посібник. Тернопіль, 2008. 206 с. С. 41–51.
4. Грищенко С. В. Самовдосконалення особистості : монографія. / Під науковою редакцією: З. Н. Курлянд, І. В. Бужиної. Чернівці : Вид-во «Десна Поліграф», 2019. 192 с.
5. Додонов Б. И. Гармоническое развитие и типологическое своеобразие личности. Психология формирования и развития личности. Москва, 1981. 300 с.
6. Кочетов А. И. Как заниматься самовоспитанием. Минск, 1995.
7. Кузікова С. Б. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці : монографія. Суми : Видавництво «Мак Ден», 2012. 410 с.
8. Кузьменко Д. О. Професійна саморегуляція майбутніх юристів. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 5(161). Чернівці : НУЧК, 2019. С. 105–110.
9. Кузьменко Д. О. Технологія професійної саморегуляції майбутніх юристів. *Шості Фльорівські читання. Матеріали науково-практичної конференції*. Чернівці : НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2019. С. 67–69.
10. Маятіна Н. В. Поняття про самореалізацію у дослідженнях вітчизняних науковців. *Materials of International research and practice conference "Modern methods innovations and operational experience in the field of psychology and pedagogics"*. Lublin. Republic of Poland. October 20–21. 2017. С. 25–27.
11. Поліщук О. М. Ресурси саморозвитку особистості. *Психологія саморозвитку особистості* : збірник наукових праць. Чернівці–Київ. 2016. С. 64–75.
12. Прудковських Ю. С., Тимошенко Н. Є. Професійне самопізнання та самовиховання як складники професійного саморозвитку майбутніх соціальних педагогів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Вип. 122. Чернівці : ЧНПУ, 2014. С. 218–223.

13. Саморозвиток і процес самореалізації особистості. URL: https://pidruchniki.com/15461213/pedagogika/samorozvitok_protse_samorealizatsiyi_osobistosti.
14. Саморозвиток. URL: <https://osvita.ua>. 2012.
15. Тимошенко Н. Є. Технологія професійного самовдосконалення соціальних працівників у ресурсних центрах. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. № 11 (270), Ч. II, 2013. С. 112–117.
16. Тур Р. Й. Педагогічна рефлексія – основа формування творчого саморозвитку особистості. *Управління школою*. Харків, 2004. № 13. С. 22–24.
17. Узнадзе Д. Н. Общая психология. / Пер. с грузинского Е. Ш. Чомахидзе; под ред. И. В. Имедадзе. Москва : Смысл; Санкт-Петербург : Питер, 2004. 413 с.

REFERENCES

1. Bekh, I. D. (2009). *Psyhlohichni dzhherela vykhovnoyi maysternosti*. [Psychological sources of educational skills]. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].
2. Harkavenko, N. V. (2016). *Samovykhovannya i samorozvytok maybutnikh fakhivtsiv z vyshchoyu osvitoju*. [Self-education and self-development of future specialists with higher education]. *Psyhlohhiya samorozvytku osobystosti: zbirnyk naukovykh prats'*. *Psychology of personality self-development. Collection of scientific works*. Chernivtsi–Kyiv, pp. 179–192 [in Ukrainian].
3. Hlavats'ka, O. L. (2008). *Osnovy samovykhovannya osobystosti*: [Fundamentals of self-education of the individual]: navchal'no-metodychnyy posibnyk. [training manual]. Ternopil' [in Ukrainian].
4. Hryshchenko, S. V. (2019). *Samovdoskonalennya osobystosti*: [Self-improvement of personality: monohrafiya. [monograph]. Pid naukovoju redaktsiyeyu: Z. N. Kurlyand, I. V. Buzhynoyi. Chernihiv: Vyd-vo "Desna Polihraf" [in Ukrainian].
5. Dodonov, B. I. (1981). *Garmonicheskoe razvitie i tipologicheskoe svoebrazie lichnosti. Psihologija formirovanija j razvitija lichnosti*. [Harmonic development and typological identity of the individual. Psychology of the formation of personality development]. Moskva [in Russian].
6. Kochetov, A. I. (1995). *Kak zanimat'sja samovospitaniem*. [How to do self-education]. Minsk [in Russian].
7. Kuzikova, S. B. (2012). *Psyhlohichni osnovy stanovlennya sub'yekta samorozvytku v yunats'komu vitsi*: [Psychological bases of formation of the subject of self-development in adolescence]: monohrafiya. [monograph]. Sumy: Vydavnytstvo "Mak Den" [in Ukrainian].
8. Kuz'menko, D. O. (2019). *Profesiyna samorehulyatsiya maybutnikh yurystiv*. [Professional self-regulation of future lawyers]. *Visnyk Natsional'noho universytetu "Chernihiv's'ky kolehium" imeni T. H. Shevchenka. Seriya: Pedagogichni nauky. Bulletin of the T. H. Shevchenko National University "Chernihiv Collegium". Series: Pedagogical sciences*. No. 5(161). Chernihiv: NUChK, pp. 105–110 [in Ukrainian].
9. Kuz'menko, D. O. (2019). *Tekhnologiya profesiynoyi samorehulyatsiyi maybutnikh yurystiv*. [Technology of professional self-regulation of future lawyers]. *Shosti Fl'orov's'ki chytannya. Materialy naukovo-praktychnoyi konferentsiyi.–Sixth Florov readings. Proceedings of the scientific-practical conference*. Chernihiv: NUChK imeni T. H. Shevchenka, pp. 67–69 [in Ukrainian].
10. Mayatina, N. V. (2017). *Ponyattya pro samorealizatsiyu u doslidzhennyakh vitchyznyanykh naukovtsiv*. [The concept of self-realization in the research of domestic scientists]. *Materials of International research and practice conference "Modern methods innovations and operational experience in the field of psychology and pedagogics"*. Lublin. Republic of Poland. October 20–21, pp. 25–27 [in Ukrainian].
11. Polishchuk, O. M. (2016). *Resursy samorozvytku osobystosti*. [Resources of personal self-development]. *Psyhlohhiya samorozvytku osobystosti Zbirnyk naukovykh prats'*. *Psychology of personality self-development. Collection of scientific works*. Chernivtsi–Kyiv, pp. 64–75 [in Ukrainian].
12. Prudkovs'kykh, Ju. S., Tymoshenko, N. Je. (2014). *Profesijne samopiznannja ta samovykhovannja jak skladovi profesijnogho samorozvytku majbutnikh social'nykh pedagoghiv*. [Professional self-knowledge and self-education as components of professional self-development of future social educators]. *Visnyk Chernihiv's'kogho nacional'nogho pedagoghichnogho universytetu imeni T. H. Shevchenka. Bulletin of the T. H. Shevchenko Chernihiv National Pedagogical University*. No. 122. Chernihiv: ChNPU, pp. 218–223 [in Ukrainian].
13. *Samorozvytok i protse samorealizatsiyi osobystosti*. [Self-development and the process of self-realization of the individual]. Retrieved from: https://pidruchniki.com/15461213/pedagogika/samorozvitok_protse_samorealizatsiyi_osobistosti [in Ukrainian].
14. *Samorozvytok*. (2012). [Self development]. Retrieved from: <https://osvita.ua> [in Ukrainian].
15. Tymoshenko, N. Ye. (2013). *Tekhnologiya profesiynogho samovdoskonalennya sotsial'nykh pratsivnykiv u resursnykh tsentrakh*. [Technology of professional self-improvement of social workers in resource centers]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka. Bulletin of Taras Shevchenko Lviv National University*. No. 11 (270), Ch. II, pp. 112–117 [in Ukrainian].
16. Tur, R. J. (2004). *Pedagoghichna refleksija – osnova formuvannja tvorchogho samorozvytku osobystosti*. [Pedagogical reflection is the basis of formation of creative self-development of personality]. *Upravlinnja shkoloju. School management*. Kharkiv, 13, pp. 22–24 [in Ukrainian].
17. Uznadze, D. N. (2004). *Obshhaja psihologija*. [General psychology]. / Per. s gruzinskogo E. Sh. Chomahidze. Pod red. I. V. Imedadze. Moskva: Smysl; Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].